

אל ראש הממשלה הפולנית

כמעט שנה תמימה חכה החפץ־חיים לתוצאות חיוביות, אך לשוא. לא בא שום מענה על תזכירו. בינתיים הגיעו אליו שמועות כי הממשלה החליטה לבצע למעשה את הצוים הנזכרים לעיל. החפץ־חיים, שחזה מראש את הסכנה המאיימת שבגזרות שכאלה, ממש לא מצא מנוח. הוא עורר, התריע והרים קול אזעקה. במכתבו שנשלח לאחד מגדולי הרבנים, במרחשון תר"צ, כותב הוא בין היתר:

„ע"כ אמרתי לעוררם ולזרזם שבכל תוקף ועוז יעמדו להגן על כבוד התורה והרבנות שלא תחולל ע"י החדשות שרוצים להעמיס עלינו ובכל תחבולות שיש ביכלתם עליהם לראות שלא יצא הדבר לפועל, כי סכנה גדולה ח"ו נשקפת מחדשות כאלו וא"א לנו בשום אופן להסכים ע"ז בכל אופן שיהיה. בכל גופנו ונפשנו עלינו ללחום נגד זה אשר היא מחתרת תחת דת קדשנו ולהעמדת הרעפאָרם ח"ו...".

בתחלה יזם לקרוא לאספה של רבנים־מנהיגים בוילנה. אף כבר שלח מכתבים ליחידים אודות זה. במכתב אל הגאון ר' יחזקאל ליבשיץ, רבה של קליש, מתאריך כ"א טבת תר"ץ, הוא כותב:

„אין ביכלתי למסור בכתב כאב לבי על הצרות והגזירות הנוראות העומדות לצאת השורפות את דת קדשנו שריפת הנפש עד לכליון ח"ו. ולמה אנו מחשים? הלא בודאי נהיה נתבעים ע"ז, כי אשמת הדור מוטל על הראשים, כידוע מאחז"ל, ועל ענינים כאלו מחויבים אנו למסור נפשנו ולא לחנם הוקבע בק"ש פעמים בכל יום בכל נפשך (ימי יתן שאזכה לזה בחיי!).

ע"כ מחויבים אנו בכל תוקף ועוז לעשות מה שבידינו. ראשית דבר להתאסף יחד ראשי מנהיגי ישראל לטכס עצה אשר מוכרחים אנו למצא בזה. אם כי קשה עלי מאד הנסיעה לזקנותי, ממש בנפשי, אעפ"כ לא אביט ע"ז

תקנז

ואיה"ש בל"ג גם אני אהיה בין הנאספים. אך בחרנו בעיד ווילנא בהיותה קרובה לנו קרבת מקום למען הקל עלי טלטול הדרך וגם לא יהיו לנו שמה שום מפריעים. ואבקש מכתר"ה לבוא אל האספה ביום המיועד בלי שום אמתלא, כי דבר זה בנפשנו ומחויבים אנו לעשות בזה כל מה שביכלתנו למען כבוד ד' ותורתו...".

לחפץ חיים

אך בהרגישו עצמו רצוף וחלוש למאד עלולה היתה נסיעה לוויילנא באותו פרק להוות בשבילו סכנת נפשות, לפיכך החליט להזמין את האספה לרדין. באסיפה זו הביע ראש ישיבתה של רדין הגאון ר' משה לנדינסקי זצ"ל את דעתו, כי על החפץ-חיים לנסוע בעצמו לוורשה על מנת להשתדל נגד הגזרות. אחרת לא יפעלו מאומה. לשמע זאת נודעזע החפץ-חיים ואמר: „אמנם מוכן אנכי למסור את נפשי, אבל כיצד הנכם דורשים שזקן כמוני (הוא היה אז כבר בן תשעים וכמה שנים) יקבל על עצמו לערוך נסיעה כבדה שכזו?“. גם בני ביתו הקפידו על ר' משה בגלל הצעתו. לאחר התייעצות עם הגאון ר' חיים עוזר הוחלט לשגר לוורשה משלחת של שנים ממשותפי האספה; הגאונים ר' ברוך דב לייבוביץ, ראש ישיבת „כנסת בית יצחק“ בקמניץ, ור' אלחנן וסרמן, ראש ישיבת „אהל תורה“ בברנוביץ. על שליחים אלה הוטל להתייעץ בוורשה עם הנציגים החרדיים שבמקום ולעבד תכניות כיצד להשפיע על הממשלה שתבטל את גזרותיה המתוכננות.

לחפץ חיים

לדאבון לב לא פעלו השליחים מאומה. מנוחתו של החפץ-חיים הודרכה עד למאד. חרה לו על שלא נענה מיד להצעתו של ר' משה שיסע בעצמו. הוא התחנן בפני תלמידיו הקרובים שיחוסו עליו ויביאוהו לוורשה. ברם בני ביתו מחו בטענה שעקב מצב בריאותו הרופף מסוכן בשבילו לעזוב את ביתו ולערוך מסע ארוך שכזה. הדבר היה בחודש טבת, בעצמו של חורף, ולרגל מזג האויר הקשה עלה בידם לדחות את הנסיעה מיום ליום. ביום מסוים הגיע מברק משליח מיוחד שלו — ששגר לאחר כשלונם של השליחים הראשונים — כי מן הנמנע לפעול מאומה, אלא אם כן יבוא החפץ-חיים בעצמו. בני ביתו החליטו להעלים ממנו את הידיעה, יען כי הרגיש עצמו באותה שעה חלוש למאד.

אך לפתע כנס החפץ-חיים את כל בני-ביתו, את תלמידיו ומיודעיו המקורבים, ואמר להם: „אנא, חוסו עלי והביאוני לוורשה, שכן אינני יכול לשבת פה במנוחה שעה ששומע אני על גזירות שכאלה. לא אוכל עוד לסמוך על שליחים. זוהי בשבילי מלחמת מצוה ועלי לצאת בעצמי לחזית ולא להסתפק

תקנה

בשליחת אחרים. איככה אוכל לשבת פה במנוחה, בעוד שקיום תורתנו נתון בסכנה". שוב לא ההין איש להניאו מתכניותיו והחלו מתכוננים למסע.
מרצו של החפץ-חיים היה ממש להפליא. הכנותיו לנסיעה היו למעלה מכחותיו. בהפרדו מבני ביתו אמר להם שיתכן שעקב התנגדותו הגמרצה לממשלה יאסרוהו ויושיבוהו בכלא, אך הוא מוכן לכל.
בנסעו במשך לילה שלם ברכבת יום במשך כל הזמן תכניות שונות ובין הדברים התפלל שהשי"ת יצליח דרכו. בבוקרו של כ"ה טבת הגיע ליורשה ולא גלה שום סימני לאות, אלא פנה מיד למשימתו.

שם הוחלט לכנס ועידה של כל האדמו"רים והרבנים החשובים שבפולין כולה. מיד באו בין השאר האדמו"רים מגור, אלכסנדר, בלז, הרבנים מקליש, קרקוי ולובלין; ראשי הישיבות של גרודנה, קלצק, קמניץ, מיר, ברנוביץ, לומזה ורדין.

ההזמנות נעשו בנוסח של אזעקה. אחרים נקראו תלפוניית, אחרים במברקים. כמו כן נשלח, כדי לחזק את הדבר, מכתב דחוף בנוסח זה:
"כבוד הרב הגאון..."

אין ביכלתי למסור בכתב כאב לבי על הצרות והגזירות הנוראות העומדות לצאת נגד דת תורה"ק. ולמה אנו מחשים? הלא בודאי נהיה נתבעים ע"ז. ע"כ מחויבים אנו בכל תוקף ועוז לעשות מה שבידינו. ראשית דבר להתאסף יחד ראשי ומנהיגי ישראל לטכס עצה אשר מוכרחים אנו למצא בזה. ואם כי קשה עלי הנסיעה לעת זקנתי, ממש במסירות נפש, בכל זה לא הבטתי ע"ז ובאתי בע"ה הנה ווארשא. והענינים העומדים על הפרק עומדים ממש בכל יום לצאת לפועל ח"ו בלי איחור. וגין זה הודענו לכתר"ה על ידי טעלעגראמע היום ובקשנו לבא בהקדם האפשרי לטכס עצה בזה עם עוד גדולי ישראל. ואם כתר"ה עדיין לא נסע מביתו יואיל נא לבא, לא יאוחר מיום א' הבא איה"ש, כי מחויבים אנו לעשות בזה במסירות נפשנו בכל מה שביכלתנו בלי שום אמתלא, למען כבוד שמו יתברך ותורתו.
דברי הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה, המיצר בצרות עם ישראל ומצפה לישועת ה' במהרה.

ישראל מאיר הכהן".

מספר הרב מאיר ברלין, ששהה אז במקרה בעיר הבירה הפולנית, בתור עד ראיה:

תקנט

בואו של החפץ-חיים לוורשה הסעיר את כל האוכלוסיה היהודית. הכל שוחחו אודותיו, על אורח חייו ועל מרצו שללא מעצור גם בוקנתו המופלגת. כל הרחוב של המלון בו התאכסן, המה מאנשים. צבאו שם מאות יהודים, לרוב נוער, אבל גם יהודים בגיל ממוצע וזקנים לא נעדרו משם. שעות ארוכות הם כבר ממתנינים פה ובלבד להעיף מבט על הסבא הגדול כאשר יעבירוהו ברחוב. וכמו ברחוב, כך גם בחדרי המלון. סביבות החדר בו היה שרוי, מלאו אנשים. כמעט כל ראשי הישיבות של פולין, הרבה מאד רבנים ומספר גדול של עסקנים, ציפו לשמוע משהו, או לבקש דבר כלשהו מהחפץ-חיים. הוא גופו נראה מכווץ פי כמה מכפי שהיה לפני שנים. הורגש שרק נשמתו היא בתנועה, יותר משאפשר היה לראות בו גוף. גם שמיעתו כבר לא היתה במצב תקין. ואולם מעניין היה, שכאשר שוחחו אתו נאלצו להשתומם לבריאותו הרוחנית, לתקיפות דעתו ועל הכל לזכרון שחונן בו. בשעה שפלוני סיפר ביחידות עם הישיש שבגיל קרוב למאה, מוכרח היה להביע התפעלות עצומה כאשר אותו סבא גדול, השומע בקושי רב, המדבר באין אונים, הסתמך על חליפת מכתבים מלפני כמה שנים, כאילו קרה הדבר אך זה עתה, כאילו המכתב שקבל אז עומד במרכז רעיונו ופעילותו. למראה הכבוד הגדול וההוקרה ללא שיעור, שזכה להם החפץ-חיים, ותוך השתוממות לכשרונותיו המצויינים, לא בתורה וצדקות בלבד, אלא גם בהתמצאות בהיות העולם, מן ההכרח היה להגיע לידי מסקנה, כי ענין כאן עם אדם יוצא מגדר הרגיל, אשר הזכות בידו לשאת לא בלבד את "כתר הכהונה" ו"כתר התורה", אלא שהוא מחונן גם בכח מוסרי-מגנטי עצום, הגובל ב"כתר מלכות", כתר של מנהיגות וסמכות, אף כי לא נבחר לכך ולא נתמנה רשמית. ועל שלשת הכתרים האלה נתקיים בו עוד, כבאחד המעטים במשך דורות, "וכתר שם טוב עולה על גביהן"¹.

1. מטבעו של אדם, שכשהוא יודע בחברו שהוא עולה עליו באיזה יתרון או שהוא רואה אצל חברו דבר שהוא חסר לו, הריהו מפליג בערכו של אותו יתרון או הישג ומקנא בחברו על כך; ואף אם בה בשעה ימצא בעצמו יתרון או הישג שאין בחברו, יזלזל בערכו וישפילנו, בעוד שאת הישגי חברו יתאר לעצמו בצבעים בהירים ויפים, שישמשו לו עילה להתקנא בו.

בקורות הימים אנו מוצאים, שהכהנים בני חשמונאי התקנאו במלכות עד ששמו את כתר המלכות בראשם, אם כי כבר היו מוכתרים בכתר כהונה. לעומת זאת מוצאים, שינאי המלך, שנפסל מן הכהונה, לא הסתפק בכתר המלכות ועל אף התמרמרותם של החכמים הכתיר את עצמו בכתר כהונה גדולה.

לאור תכונה זו שבאדם אפשר לישב תמיהת התוספות בערכין דף י"ד, ע"ב, דאיתא התם

חקס

ממש מן הגמנע הוא להבין, מהיכן שאב הישיש כל כך הרבה כח ומרץ.
מספרים, שבאותם הימים היה פעיל במשך שמונה-עשרה עד עשרים שעות
ביממה. הוא השתתף בכל ההכנות לוועידה. דרכו עברו כל התכניות. יום יום
ניהל שיחות עם עשרות משלחות ומאות אנשים. עם כל קבוצה ניהל שיחה
אחרת ולכל אחד קלע למטרה. לפי דרישתו ובהשפעתו בוצע או השלום בין
האדמו"רים מגור ואלכסנדר, שסיים מלחמה רבת שנים בין שתי הדינסטיות
החסידיות בפולין.

טענתו כלפי החסידים ואדמו"ריהם היתה:

„מה שייך לומר מלחמה בגלל ירושה רוחנית? ממלכתו של הקדוש ברוך
הוא הלא היא כה גדולה ורחבה עד שנמצא בה די מקום לכל!“. משהו מעין
זה הביע בשיחתו עם האדמו"ר מבלה, דבר שיודעי חן פירשוהו כרמז למחלוקת
שבין בלו ומונקטש.

בשני בשבת, ראש חודש שבט תר"ץ, פתח החפץ-חיים את האספה.
הוא תבע מכל הגאספים אחדות ומסירות נפש. הוא הציע שהועידה תבחר
במשלחת, שתתיצב בפני הממשלה ותדרוש ממנה בתוקף שבענינים דתיים

במשנה: „אחד שאנס ופיתה את גדולה שבכהונה ואת הקטנה שבישראל נותן חמשים סלעים
והבושת והפגם הכל לפי המבייש והמתבייש“ ואיתמר עלה בגמרא: „אמאי אימא חמשים
סלעים אמר רחמנא מכל מיילי אמר רב זעירא יאמרו בעל בת מלכים חמשים בעל בת הדיוטות
חמשים“ והקשו התוספות ד"ה „יאמרו“: „יש תימה קצת דבמשנה תני אחד הגדולה שבכהונה
ואחד הקטנה שבישראל נותן חמשים ומאי שנא דהכא מזכיר בגמרא הגדולה בת מלכים
ובמשנה תני גדולה שבכהונה“. וניתן לישב בזה, שמסדר המשנה היה רבנו הקדוש, דאית מביית
דוד, ששבטו זכה בכתר מלכות וגם הוא עצמו ובית אביו זכו מכת זה לגשיאות, בעוד שלכתר
כהונה לא זכה, לכן, כשהוא בא להדגים את המעלה היתירה שבישראל נקט את הכהונה,
שנראתה בעיניו חשובה מן המלכות; ואילו בעל המימרא שבגמרא הוא רב זעירא, שהיה
כהן, כמבואר בירושלמי ברכות פ"ח, לכן בעיניו היתה המלכות חשובה מן הכהונה וכשבא
להדגים את המעלה שיש בה חשיבות יתירה נקט את המלכות.

ואולם הכתרים שאדם זוכה להם על ידי לימוד התורה לשמה, אין בהם לא קנאה ולא
תחרות. ואמנם נתקיים הדבר בחפץ-חיים, שלמד תורה לשמה וזכה לשלשת הכתרים, כפי
שאמר שלמה המלך ע"ה: „בי מלכים ימלכו“ (משלי ח', ט"ו) ודוד המלך מתפאר ואומר: „זאת
היתה לי כי פקודיך נצרת“ (תהלים קי"ט, נ"ו) ובכהונה נאמר: „כי שפתי כהן ישמרו דעת
ותורה יבקשו מפיהו“ (מלאכי ב', ז'), ולא נמצא בדורו מי שיתקנא בו ויערער על סמכותו
המוחלטת.

תקסא

טהורים לא תכוף את דעותיה וגזירותיה. דבריו, שדיבר בהתלהבות לטהרת, חדרו והלהיבו כל לב.

בתוך דבריו הדגיש בין־השאר: „אכן כעת, כפי שאני נוכח, כולכם חמימי דעה עמדי. ברם, לאחר מכן, משתצאו מכאן, יהיה מן הצורך להגשים הכל למעשה וחוששני שמא תרתעו מפני איזה שהוא דבר ותנסו להשתמט ולהשאירני לבדי. לכן ברצוני להזכיר לכם מה שמפרש רש"י בפרשת שמות, שבתחילה הסכימו זקני ישראל להלוות אל משה בלכתו אל פרעה, ואילו משהתקרבו לחצר המלך פחדו מלהמשיך ונשמטו אחד אחד, עד שההולכים אל פרעה נשארו משה ואהרן לבדם. בסופו של דבר נענשו זקני ישראל על כך. „ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו" — „החזירם לאחוריהם". רק למשה בלבד חלק השם יתברך את העונג והכבוד להתקרב אל הר סיני, ואילו הזקנים נשארו עומדים מרחוק".

כך התרה החפץ־חיים בנוכחים, שאם איש מהם ילך ח"ו ויעזבנו לנפשו. ידע שגם בעולם הבא ירחיקוהו ממקומו שהיה מתאים לו אלמלא זאת. מאליו מובן, כי כולם נמנו וגמרו שבלעדי החפץ־חיים אין תקוה לפעול דבר כלשהו.

מענין הדבר, שבשעה שהחפץ־חיים נשא ונתן בדבר הרכב המשלחת, היעלתה גם הצעה של הגאון הצדיק ר' נפתלי זילברברג ז"ל, ששלחה מעל ערש דויו, שדוקא החפץ־חיים לבדו ללא שום מלוים ילך אל השר ושהוא בדבריו הפשוטים באידיש יפעל הרבה יותר מאשר ביחד עם אחרים. נמוקו היה, שרק החפץ־חיים לבדו מעונין במאת האחוזים לטובת הענין, ללא שום פניות וללא שום חשבונות פוליטיים. עם זאת בקש למסור לחפץ־חיים בתור הדגמה את המאורע הבא:

עת צרה היתה זו, שעה שלפי צו מלכותי מטעם ניקולאי הראשון (29 לנובמבר 1837) נגזר לשרוף בפומבי את כל ספרי היהודים בפולין. רבה של וורשה, הגאון ר' שלמה זלמן ליפשיץ ז"ל, בעל „חמדת שלמה", בלויית משלחת מורכבת מפני העיר, פנה אז בשבת אחת אל ה„נמייסטניק" (נציג ראשי של השלטון הרוסי) כדי לבטל את הגזרה. בהמתנים להתקבל אצל ה„נמייסטניק" הבחין אחד מחברי המשלחת שמעילו של הרב מטופל בסיד. משנסה לנקותו הניאו בעל „חמדת שלמה" בהערה: „בשבת אסור הדבר!". התפתח ויכוח: „אין זה מן הנימוס להתיצב כך בפני השררה!" ו„דבר קטן כזה עלול לגרום שהשר יתרגז!". בשעה שבעלי־הבתים התרתחו על חוסר טעמו, כביכול, של

תקסב

הרב, פתח ה"נמיסטניק" את הדלת ולהפתעתם של בעלי-הבתים הזמין אליו את הרב לבדו.

ר' שלמה זלמן שיטח אז בדמעות ובלב שבור את בקשתו באידיש, והשר, ששמע גרמנית, הבין את דבריו של הרב היטב ובו במקום הבטיח לו לבלי לבצע את הגזירה בפולין.

רבי שלמה זלמן ליפשיץ ("חמדת שלמה")

אם כי החפץ-חיים הבין היטב את המשל, בכל זאת לא העריך את עצמו במדה כזו שבה העריכוהו אחרים. לפיכך דרש במפגיע שאחרים יחלקו עמו באחריות.

לדרישת כולם קבל הסבא ידישא על עצמו את השליחות יחד עם האדמו"רים ר' אברהם מרדכי אלתר מגור, ר' אהרן רוקח מבלז ור' יצחק מנחם דנציגר מאלכסנדר; ציר הסיים ר' אשר מנדלסון ונאמן בית בלז ר' דוד שרייבר. התבלט במיוחד בטרחתו בהכנות ובארגון המשלחת, כבפעילותו באספה בדרך כלל, הגאון ר' מנחם זמבה.

תקסג

האדמו"ר רבי אהרן רוקח מבלו

האדמו"ר רבי יצחק מנחם דנציגר מאלכסנדר

תקסד

1234567

החפץ חיים

1234567
1234567

ר' אשר מנדלסון

החפץ חיים

החפץ חיים

ר' דוד שריבר

תקפה

רבי מנחם זמבה

המשלחת נפגשה ביום המיועד עם שלשה שרים. נתעכב במיוחד על בקורה של המשלחת אצל ראש הממשלה של אז, ברטל. את החפץ־חיים הכניסו כשהוא נישא על כסא, שכן כבר נבצר ממנו אז להתהלך על רגליו עקב זקנתו וחולשתו. הוא היה ראש המדברים בכל מקום, שכן כך הצהירו האדמו"רים בפני השרים כי הוא הנהו מנהיגם ומנהיגו הרוחני של עם ישראל.

החפץ־חיים דבר אל ראש הממשלה ברטל באידיש ובין השאר אמר: „המדרש מספר שכורש זכה לבנות את בית המקדש משום שבכה תחלה על חורבנו של בית המקדש הראשון. לפני 64 שנים הייתי עד לכך שהעבירו דרך עיירתי פולנים כבולים באזיקים. קוזקי הצאר ושוטריו הלקום והגלום לסיביר. תמונה טרגית זו דכאתני. נכנסתי לחדר מיוחד ובדמעות בעיני שאלתי: „רבש"ע, אנשים אלה, הפולנים, הרי צודקים הם. מבקשים הם לחיות באופן חפשי את חיהם הם. משום מה איפוא מגיעים להם העינויים?". הצטערתי אז על כשלוננו של ה„מיאטש" (המרד) הפולני. לפיכך זכיתי לראות את פולין

תקסו

בתקומתה. האמנם רצונכם כי יהיה עלי להצטער שנית בגלל פולין?... והאלקים יבקש את נרדף. עליכם איפוא לבלי לחפץ עתה להיות רודפיו של עם ישראל. אל תשכח, אדוני ראש הממשלה, כי יגיע זמן והעם היהודי אף הוא ייגאל ורבין העילמים ישחררנו מעל לוחצינו. על הפולנים, שנשתחררו מעול מעניהם, איפוא לדעת כיצד להתיחס אלינו. אל לכם להפריענו מלחיות את חיינו העצמאיים...".

הציר מנדלסון אמר לתרגם את דבריו של החפץ-חיים לפולנית. אך ראש הממשלה ברטל העיר על כך:

"אין בכך צורך, הרבי מדבר מעומק הלב ומטבעה של שפת הלב שמבינים אותה בכל לשון שהיא, אפילו ללא מלים".

ואמנם נתרגש השר עד מאד מדבריו של החפץ-חיים שיצאו מן הלב. הוא הבטיח למלא את בקשת המשלחת ככל אשר יהיה לאל ידו.

מה שלא עלה ביד העסקנים המדיניים לפעול, פעל אצל הממשלה החפץ-חיים הישיש בדבריו הפקחיים, הפשוטים והתמימים.

בבואו הביתה העיר בחיוך:

"עתה, אחים, נוכחתי כי אין צורך בשום השכלה, אפילו כי הוא זה (בהצביעו על קצות אצבעותיו)".

"עיניכם הרואות ששוחחתי, ב"ה, עם כמה שרים מבלי לדבר אף מלה אחת בפולנית".

החוגים החפשיים הפכו עולמות כדי להחליש את הרושם העמוק שהטביע החפץ-חיים על ראשי השלטון. הם השתדלו למנוע בעד הבטחותיהם של השרים מלצאת לפועל. ברם החפץ-חיים עמד בתמידות על המשמר ולא נח ולא שקט עד ששאיפתו השיגה את מטרתה.

למימון הפעולות וההשתדלויות נדרשו סכומים עצומים לפי הערך, שמן הנמנע היה לגייסם בפולין גופה, ביחוד כשהמשימה דרשה סודיות מוחלטת. פנה איפוא החפץ-חיים יחד עם הגאון ר' חיים עוזר אל אגודת הרבנים בארצות-הברית בבקשה — שנתמלאה מיד — להמציא את הסכומים הדרושים. את המכתב כתב ר' חיים עוזר בכתב ידו והריהו בזה:

תקסז